

Podmínky výchovy

- výchova = subjekto-subjektový proces, pedagog ↔ žák (není pasivní), má v sobě sebeutvářecí prvek
- **podmínky výchovy jsou determinanty procesu výchovy, vedení, kultivace i utváření lidí**
- podmínky výchovy jsou nesčetné, mimořádně diferencované i vzájemně propojené
- chceme-li jednotlivce plně rozvíjet, musíme jej také dostatečně dobře znát, je nutné znát aktivity jedince a životní prostředí v němž žije
- mezi podmínky výchovy jsou často řazeny i osobnosti, které se na výchově podílejí, dále věci a předmětné okolnosti
- podmínky výchovy jsou charakterizovány celkovou dosaženou úrovní života a životního prostředí vychovávaných i vychovatelů
- podmínky výchovy jsou dány tím, co existuje, včetně zjevných i skrytých možností
- teoreticky spadá pod tento pojem celá mimovýchovná realita a z výchovy vše, kromě jejích cílů a prostředků
- podmínky výchovy jsou východiskem, a do jisté míry i výsledkem výchovy
- je třeba rozlišovat mezi následujícími pojmy :
 - okolí – souhrn všech vnějších podmínek přírodních i sociálních bez ohledu na to, zda jsou pro člověka zdrojem vývojových podnětů nebo nejsou
 - prostředí – omezujeme jen na okolní jevy, které mají pro určitého člověka nějakou subjektivní hodnotu účinkující jako podnět na něž nevědomě i vědomě reaguje
- orientace na podstatné podmínky výchovy směřuje k objevování základních příčin pedagogických úspěchů i neúspěchů
- je třeba rozlišovat příčiny hlavní od příčin vedlejších
- vědeckým zjišťováním podmínek výchovy se zabývá pedagogická diagnostika
- za použití diagnostických metod (ústní a písemné zkoušky, rozbor učební činnosti, analýza výkonu, test, rozhovor) dospívá k pedagogické diagnóze žáka
- taxonomie podmínek výchovy je předpokladem taxonomie výchovných cílů a prostředků

Dělení podmínek výchovy :

- vnější podmínky
- vnitřní podmínky
- **vnější podmínky výchovy** tvoří sociální i přírodní okolnosti, za nichž výchova probíhá, vliv existujícího životního prostředí na vychovávané
 - osobnosti, dosažená úroveň života, životní prostředí vychovatelů i vychovávaných, formativní vlivy sociálního a přírodního prostředí
 - podmínkami výchovy jsou čas, velikost školy a její vybavení, pravidla spojená s klimatem školy, kurikulum, učebny, jejich materiální vybavení, pomůcky, hřiště, dílny, laboratoře, knihovna, jídelna, učivo, řízení výchovného procesu, třída žáků chápaná jako sociální skupina, vyučující
 - faktory politické, ekonomické, vědecké, kulturní, duchovní, zdravotní i demografické
- *životní prostředí člověka* je částí reality, se kterou jsou lidé v praktické duchovní interakci
- prostředí kultivuje člověka tím více, čím uvědoměleji a aktivněji člověk kultivuje své životní prostředí
- přehled nejdůležitějších *faktorových polí životního prostředí* člověka :
 1. sféra vztahů „lidé-příroda“ – člověk i prostředí se musí vyvíjet ve vzájemní interakci a nesmí se vzájemně poškozovat
 - 1.1 vztahy „lidé-abiosféra“ – interakce člověka s neživou přírodou

- 1.2 vztahy „lidé-biosféra“ – interakce člověka se živou přírodou
2. sféra vztahů „lidé-výsledky lidské aktivity“ – má formativní těžiště v uspokojování i kultivování lidských materiálních i duchovních potřeb
3. sféra vztahů „lidé-lidé“ – zahrnuje faktory sociální a osobnostní, je formativně nejvýznamnější složkou životního prostředí člověka
- 3.1 „lidé-širší sociální prostředí“ – světová populace, společenství kontinentů
- 3.2 „lidé-užší sociální prostředí“ – vrstevníci, známí, studijní skupiny
- 3.3 osobnostní faktory – interakce dvou lidí a vztahy člověka k sobě samému
- *výchovné prostředí* – stimuluje zdravý a plný rozvoj člověka; je možné i potřebné využívat je výchovně; nejedná se jen o upravené byty, ale zejména o žádoucí hodnoty, sociální vztahy
 - vnější podmínky výchovy dále *třídíme* na:
 - přírodní a společenské
 - objektivní a subjektivní
 - věcné a osobní
 - materiální a duchovní
 - obecné a konkrétní
 - pedagogický zřetel k obecným cílům a kulturním potřebám by nebyl nic platný, kdybychom jej nedokázali aktuálně a regionálně konkretizovat, kdybychom zanedbávali kultivaci vztahů žáků k prostředí, jejich bydlišti, škole a životu
 - účinná výchova žádoucích vztahů člověka ke skutečnosti musí postupovat od blízkého ke vzdálenému (pedagogický princip J.A.Komenského)
 - složky novodobého životního prostředí
 - rodina
 - skupina
 - hromadné sdělovací prostředky
 - **vnitřní podmínky výchovy** tvoří komplexně pojatá dosažená úroveň vychovávaných jednotlivců i skupin
 - *vnitřní podmínky* výchovy určitých edukantů *tvoří* :
 - fyzické (tělesné) a psychické (duševní) předpoklady jedince (vrozené, získané vlastnosti žádoucí i nežádoucí)
 - veškeré výchovně vzdělávací výsledky
 - výsledky jejich dosavadního pedagogicky nezáměrného utváření
 - jsou dány vlohami a dispozicemi člověka
 - vnější podmínky, dané dosaženou úrovní vývoje životního prostředí, a vnitřní podmínky, dané dosaženou úrovní vývoje vychovávaných, se vzájemně složitě ovlivňují a podmiňují
 - pro pochopení chování člověka je nutné poznat vnější i vnitřní podmínky života
 - **obecně** rozlišujeme **podmínky**:
 - **eufunkční** – pozitivní formativní vlivy i účinky životního prostředí i životních zkušeností vychovávaných
 - **neutrální** – formativní účinky s vlivem ryze neutrálním
 - **disfunkční** – představují všechny formativní účinky, které jsou převážně rušiví, negativní
 - **další členění podmínek výchovy** (HORÁK, KOLÁŘ In SVOBODOVÁ, ŠMAHELOVÁ):
 - **podmínky biologické povahy**
 - týkají se vychovávaného jedince a vnitřní struktury a stavu jeho osobnosti, řadíme sem:

- vnitřní podmínky (dědičné faktory, zdravotní stav, biorytmus)
- vnější vlivy přírodního prostředí a jeho zpětný vliv na člověka
- předpoklady vývoje jedince dané dědičností
- biologická struktura jedince
- biologické mikro a makro prostředí
- zdravotní stav
- hygienické podmínky života
- způsob uspokojování základních životních potřeb
- **podmínky psychické povahy**
 - označují úroveň psychických procesů a vlastností vychovávaného, patří sem:
 - konkrétní stav a úroveň žáků (učitel ho zná a stává se podmínkou)
 - úroveň poznávacích procesů a kvalita dosavadního poznání
 - vlohy, schopnosti, nadání, talent, temperament
 - emocionalita, emoční inteligence
 - volní a charakterové vlastnosti
 - potřeby, motivace, aspirace, zájmy
- **podmínky sociální povahy**
 - zabývají se užším i širším společenským prostředím, které vychovávaného jedince obklopuje (mikro a makro prostředí), zařazujeme sem:
 - konkrétní uspořádání společnosti po stránce politické, ekonomické, kulturní a právní
 - převládající hodnoty, které řídí chování lidí
 - sociální struktura společnosti
 - převládající životní styl a tradice
 - sociální skupiny ovlivňující vychovávaného
- pedagogická teorie a praxe by se měla více podílet nejen na poznávání, ale i na přetváření podmínek současné výchovy
- výchovu charakterizuje mnohem více snaha o překonávání dosažené úrovně života než přizpůsobování se stávajícím poměrům
- výchova sama je nenahraditelnou podmínkou života člověka
- *humanizace podmínek výchovy* – rozlišovat celou škálu podmínek výchovy od relativně snadno změnitelných
 - neopomínat ani podmínky obtížněji a těžce změnitelné
 - stabilní životní a výchovné podmínky (nedokážeme uspokojivě ovlivňovat) → aktivní životní pozice lidí vůči podmínkám jejich života není ovšem ani zda bez nadějí
- jedna ze základních příčin nízké účinnosti výchovy je nedostatečné poznávání, využívání a přetváření současných podmínek výchovy
- *pedagogická diagnostika* – zjišťování, identifikování a hodnocení úrovně rozvoje žáka (žáků) jako výsledku výchovného a vzdělávacího působení; při diagnostikování se zjišťuje, jaký je žák v daném momentu (etapě) výchovy a vzdělávání a zda jeho vlastnosti (stav rozvoje) jsou v souladu s očekáváním (s cíli a záměry výchovy a vzdělávání)
- utvářejí-li člověka jeho aktivity, zkušenosti i sociálně přírodní okolnosti, třeba dávat lidskou podobu celému lidskému životu i světu

Literatura: BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi*. Ostrava: Amosium servis, 1992.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.
HORÁK, J., KOLÁŘ, Z. *Obecná pedagogika*. Ústí nad Labem: UJEP, 2004.
JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1999.
POSPÍŠIL, R., VLČKOVÁ, K. *Úvod do pedagogiky*. ELPORTÁL, Brno: MU
Brno, 2006. s. 88. ISSN 1802-128X. <https://is.muni.cz/auth/elportal/studovna.pl.1>.
PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997.
PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. rozšířené
vydání. Praha: Portál, 2001.
SVOBODOVÁ, J., ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné pedagogiky*. Brno:
MSD, 2007.